

Péntek Imre Elmerült hangok a múltból és jelenből

Lezsák Sándor: Társai elmentek Megváltót nézni

Író politikusok, politikus írók... Nagy téma, nálunk is. Tekinethetnénk a határon túlra akár, de egyelőre maradjunk a honi tájakon. Sokan voltak az elhivatottak, de keveseknek sikerült a politikusi pályán elindulni, megmaradni. Ha csak az elmúlt 50 évet nézzük... Csurka, Lezsák, L. Simon László... Csurka írósgát adta fel, hogy érvényes utat találjon – a magyarság megmentetése érdekében. Hogy ez mennyire sikerült? Hát, nehéz a válasz. Az életmű egyre hátrébb szorult, a kiapadhatatlan elméjű politikai elemző vette át a stafétabotot, hogy hétről-hétre elkészítse az orákulumot, az aktuális Nagy Receptet mindannyiunknak a túlélésre. L. Simon László a lírai költészet terepét hagyta el előbb a parlamenti, majd kormányzati szerepért. Számomra tehetségének ez új, érvényes arca, mely mögött iszonyatos tanultságot halmozott fel. Lezsák Sándor, a lakiteleki tanár szintén ígéretes költő, drámaírói pályáját hagyott félbe, hogy a politika karjaiba vesse magát. S ma majd' mindannyian ismerjük a Lakiteleki-legendát, mely a rendszerváltásnak egyik alapmotívumává vált. Már azt hittük: az országgyűlés alelnöke végleg lemondott irodalmi múltjáról, két sikeres kötet (*Békebeli éjszaka*, 1983, *Fekete felhő, teafű*, 1988) szerzőjeként. S tavaly megtört a némaság varázsa: közreadta összegyűjtött lírai opuszát, *Társai elmentek Megváltót nézni* címmel. Mindenképpen meglepetést okozva az olvasóknak, a szakmának és talán – magának is.

Az újraolvadás feladványa az, amivel meg kell küzdenie a régi és új kritikusoknak. A „védtelen méltóság” jegyében írja verseit, elszántan, érzékenyen, állhatatosan. Belső ereje, tartása van. Képei lenyűgözőek, ma is. Igazat kell adni egyik mai kritikusának, Tamási Orosz Jánosnak, aki felhívja a figyelmet: korai „recenziói egyértelműen és helyesen, pontosan helyezték őt Nagy László és Csoóri Sándor vonulatába”. Érdekes ez is. Utassy és Kiss Benedek is „ősforrásnak” tekintette Nagy Lászlót, de számukra e példa inkább formai, mint tartalmi azonosulást jelentett. Lezsákban megvolt a szándék és tehetség, hogy a Nagy László-i hosszú és szabadversek mély lélegzetében fogalmazza meg mondanivalóját. Kellett ehhez némi epikai hajlam, a részletek iránti fogékonyság, a teljesség átlátása. Ma furcsának, szokatlannak hat első kötetének „öregség-kultusza”. Az első ciklus mélyen és érvényesen markol ebbe a témába (*Anyám, Magyar Ilona!, Drága Nagymama mellett virrasztani*). Kevesebb a mítosz, több a szociológia. „halottas ágyban ijedt öregek ülnek” – írja *Este* című versében. A mindent túlélők ennek a Békebeli Éjszakának az igazi hősei. És érdemes figyelni a *Nagymama levele karácsonyra* című vers intelmére: „öltözzél melegen, mert hideg idők jönnek”. Az éles szemű széttekintés után: „az ijesztő hiába fontoskodik, / ma sem döglök éhen, / fészkem-

ben még Csillogók is vannak” – ez a felismerés egyre távolabb viszi az Előtapsolók, a Táblafigók világából. Például Erdélybe, Sütő András és más szívbeli társak közelébe. *A földmérő kivonul a díszteremből* ennek az elégedetlenségnek eklatáns képe. S a végső konklúzió: *A zúzdadáról másik verset írok, s az elszánás sem hiányzik: „aki ennyire védtelen már, az kiülhet az idő elé –”. És a folytatás sem maradt el, hiszen a szétnézés és kivonulás a békebeli díszletek közül a *Fekete felhő, teafű*ben még fokozottabb formában nyer lírai érvényességet.*

Ennek a korszaknak, a rendszerváltás közelének tudata hatja át a kötetet. Az a bizonyos önbizalom megvan benne, de megvan a félelem is, mely a nagyszabású parti elvesztésének lehetőségéből adódik. Erre a motívumra Pécsi Györgyi hívja fel a figyelmet a Népszava 1989. január 28-i számában, amikor lényeglátó elemzést ír a *Fekete felhő, teafű*ről. „A költő nem fél, de benne van a félelem, a rettenet, a borzalom, mi történhet akkor, ha egyszer mégis elvesztené a partit.” Mert hosszú távon nehéz ellenállni a „gonosznak”, az embertelennek, főként olyan helyzetben, amikor minden esély, eszköz az ő kezében van. A fáradtság és kiábrándultság életérzése tűnik elő, „a fejem nem vámköteles” – írja a *Titkok titka* című versében. Vagy másutt ezt olvassuk: „Már megint egy mondhatatlan vers vagyok”. A költözés, az elvándorlás kísértése ugyancsak gyakran megjelenik: „vissza a gyerekkor örökzöld laposára” – tűnik elő a *Mint a madarak*-ban. Elég volt a megfigyelésekből, a rejtett kamerákból, felrémlik a klasszikus tanár-szerep nosztalgiája. A *Fenyőrigó* szonettje azonban a fel nem adás szólamát őrzi: „hogymárcius a remény ünnepe legyen”, s hangot ad „egy elhagyott mondat utáni vágyakozás”-nak. A kötetben is feltűnik tehetségének egy különleges oldala, a szimbólumképzés. Képes arra, hogy a feltűnő jelenségeket megszemélyesítse. Így jön létre – kétségtelen Ady és Nagy László nyomán – a Vigyázó Vasutas, az Öregember, a Teremőr, a Vasárnapok, a Cukorszalon. A népköltészeti hatásokra is felfigyelhetünk. A *Séta a Grand Trianonban* versben szólások, csujjogatók, felkiáltások teszik elevevé a szöveget.

„Ó hajnó, ó hajnó,
Szép piros hajnakó,
Szép piros hajnakó,
Világosz virradtkó!”

A *Felnőtt fiát siratja* pedig szláv eredetű szavakkal idézi meg a régi, középkori időket.

Az „Elfáradt bennem a vers”, vagy a „Már megint egy mond / hatatlan vers vagyok” – érzés a kockázat növekedésének, a feszültség felgyűlésének következményei. A korabeli politikai helyzet tükrözi az *Éjszaka* című vers:

„Valaki áll az esőben
figyeli a házunkat”

A kötet egyik lehatásosabb motívuma – amire Pécsi Györgyi is felfigyelt –: Elég volt a képes beszédbe rejtett tartalmakból, nyíltan, világosan kellene szólni, beszélni, megnyilvánulni. Ez a mondat: *Metaforában zsarnok él* – azt hiszem, sokunk számára eldöntötte: nem érdemes pazarolni a bravúros költői képek sorát, le kell győzni a kommunikációban rejlő gyávaságot. A belső zsarnokot, öncenzúrát. Emlékszem a kötet egyik lehatásosabb versére: *A kimondhatóság határáig könnyelmű helyszínrajz az LS-49/1030-íróasztal és környéke/1. jelzésű aktához*. A látszólagos tárgyias felsorolás a köznapi jelzések, elemek és az új, szokatlan és addig elképzelhetetlen információk vegyülete volt, emigrációs kötetek, cenzúra alatt lévő munkák, minden, ami addig ebben az országban tiltott – még túrt sem lehetett... Persze, 1988-ban fellazultak a viszonyok, a rejtett összekacsintások éppúgy előkészítették a változásokat, mint a forrongó utcai tüntetések. Ma már – huszonöt év után – nem mondanak sokat az ilyen címek: *Magyar Füzetek* (2. szám), Határ Győző: *Sírőnevető*, Hanák Tibor: *Az elmaradt reneszánsz*, Vitéz György: *Missa agnostica*, Ezra Pound: *Cantok*, Csoóri Sándor: *Nomád napló*. (Ez utóbbit munkásörök vágta ki ollóval a *Forrás* című folyóiratból.) A vers pikantériája, hogy a szöveg végén derül ki: ez egy rendőrségi „leltár”:

„az utolsó mondata’, a most olvasható szavak mellett kézírás: „És monda a kígyó az asszonynak: Bizony nem haltok meg.” Utána kék tintával többször áthúzott szavak, legvégül géppel írott szöveg: Az idézet szerzőjét nem jelzi, azonosítása folyamatban.” Mindenki érezte akkor ennek a gyilkos iróniáját...

Talán nem tűnt fel még egy motívum, melyet a *Társai elementek Megváltót nézni* című vers szólaltat meg a kötetben. Én megértem a szerkesztő, Bíró Zoltán figyelmét, amely ezt a verset emelte ki, helyezte a gyűjtemény centrumába. Számomra ez a felelősség

költeménye, a nem lankadó virrasztásé. Az ismerős szituációt Lezsák új szempontból értelmezi: a pásztorok egyike nem megy ünnepelni Betlehembe, a „maradék” virraszt, mert rossz érzései vannak:

„Hiába üvöltök hosszan,
PÁSZTOROK, INDULJATOK,
SOK LESZ AZ ANGYALOS VIGASSÁG,
A JUHOK NYUGTALANOK.

Nem csoda, ha ilyen személyesen fogalmaz a költő:
Ilyen vala életem is,
mindig a maradék lettem,
elmém végső reménye,
hogyan üdvözülök Betlehemben.”

Lezsák Sándor élete valóban ilyen: vigyázni, figyelmeztetni, figyelmeztetni. A politikában is. Hitelessége megkérdőjelezhetetlen.

Még egy érdekesség: vannak kritikusok, akik pályája „megtörtségéről” beszélnek. Lehet így is érteni irányváltását, de ennek ma már kevés jelentősége van. Az életmű így teljes, és – véleményem szerint – kikezdehetetlen. A két kötetben antológiadarabokkal találkozunk, a rendszerváltás emblematikus kifejezésével. Pécsi Györgyi kritikája is ezzel végződik: a hagyományos, a népi-nemzeti irodalmi ág erős, jelentős hajtása Lezsák Sándor költészete. A „megszenvedett személyesség” a hitele, amelynek hatása alól ma sem tudjuk kivonni magunkat.

A színpadi vonzalom, a *Nagy Kaland*, az *Attila, Isten kardja* nem lett igazi beteljesülés. A szövegkönyv, a librettó ereje, költői megnyilatkozása kétségtelen, azonban a két jeles alkotó – Szörényi Levente és Lezsák Sándor – találkozásából nem született meghatározó mű.

Sokkal inkább kíváncsiak voltunk a nem publikált, a gyűjteményben közzétett versekre, az *Amit nem mondtam el* című ciklusra.

A kezdeti verseken feltűnik a „rontani-bontani” és megtartani problémája. A *Közben* ezt így intonálja:

„Rontani kell, bontani,
új tetőt építeni...
mert bontani kell,
ami fölösleges,
de maradjon,
ami használható –
és félretesszük mindazt,
ami majd valamire jó.”

A „sebhelyes pulpituson” ülve, megannyi közéleti gonddal küszködve sem merülnek feledésbe a hajdani izgalmak, a nemzedéki összetartozás élményei. Az *Üdvözet* ennek egy érzékletes képe, képlete, amelyben együtt vannak a két tábor meghatározó irodalmi szereplői, alakítói. A „szembeszélnék” készülő antológia szerzői Csordás Gábor, Parti Nagy Lajos, Szervác József, Csajka Gábor Cyprián, Tóth Erzsébet – egy szójátékot gördítenek tovább, ki-ki hajlama, kedélye, ízlése szerint. S visszaéő gondolat ez, a *Tudósítás a Millenárisról, egy születésnapj félkaréjról* című vers alapján, amelyben a 95 éves Borbándi Gyula mondja ki az igazat: VAKÍT A FÉNY! És Lezsák ezt a baráti-szakmai összejövetelet igazi költői ünneppé avatja, ahol a résztvevőknek „világol minden mondata”. Ezt a világosságot közvetíti számunkra e későn született vers, nagy erudícióval. És ismét egy értelemmozgató tételmondatl ajándékoz meg a *Tudósítás a Millenárisról*: „mert most is van tétje a versnek”. Igen, néha már veszni látjuk e tétet, de az ilyen mondatok (és kötetek) visszaadják a reményt: van értelme, súlya a lírai szónak. Mely képes áttörni a közöny, az értetlenség és a hosszú hallgatás falát is.

(Kairosz Kiadó, 2015.)